

DALIA DILYTĖ

Skaitant Kristijonui Donelaičiui skirtą straipsnių rinkinį

Kristijono Donelaičio reikšmės: Straipsnių rinkinys, sudarė Mikas Vaicekauskas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016, 547 p. ISBN 978-609-425-176-4.

Jubiliejinius Kristijono Donelaičio metus užbaigė 2014 m. gruodžio mėn. 9–10 d. vykusį, daug dalyvių pritraukusį ir, kaip paprastai tokiais atvejais atsitinka, šiek tiek pompastikos apgaubta Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto organizuota konferencija. Kadangi jos tema buvo labai neapibrėžta („Kristijono Donelaičio reikšmės“), tai pranešėjai skirtingais balsais kiekvienas kalbėjo iš savo varpinės. Jei Donelaičiui būtų tekę apibūdinti jų kalbas, jis, pasitelkęs lietuviškų frazeologizmų, tikriausiai būtų būriškai pasakęs, jog vienas postringavo apie batus, kitas – apie ratus, trečias – apie akėčias, ketvirtas – apie vežėčias.

Vėliau pranešimų pagrindu parengti straipsniai sugulė į storiąsias 547-ių puslapių knygą *Kristijono Donelaičio reikšmės*. Joje į skaitytojus prabyla 24 autoriai. Nė vienas neturėtų pavydėti knygos sudarytojui Mikui Vaicekauskui, nes iš tiesų susidoroti su tokia gausinga medžiaga reikia titano galių. Sudarytojas padarė ką galėjo: sąžiningai parengė mokslinį leidinį pasiekdamas, kad jis būtų aprūpintas visais būtinais atributais: išnašomis, nuorodomis, asmenvardžių rodykle, santrumpų sąrašu, duomenimis apie autorius. Taigi knyga padaryta profesionaliai ir šiuo požiūriu nieko jai neprikiši.

Tačiau tam tikrų abejonių ji vis dėlto kelia. Mat didžiausia bėda ta, kad sudarytojas tapo konferencijos užprogramuotos semantinės polifonijos įkaitu. Knyga kalba daugybe balsų, o pasitelkę tapybos analogiją būsime priversti konstatuoti, kad kiekvienas autorius piešia savo pasirinkta spalva. Ir kai jos visos atsiduria vienoje vietoje, toji viena kitą užgožiančių temų, tyrimo metodų, nevienodos straipsnių kokybės maišalynė – tarytum koks sąvartynas – skaitytojui palieka pilkos dėmės ar geriausiu atveju išblukusio vaizdo įspūdį. Būtent toks įspūdis susidaro, kai perskaitai knygą nuo pradžios iki galo. Gal ateityje derėtų atsisakyti tokio pobūdžio rinkinių? Juk dabar šis rinkinys niekuo nesiskiria nuo mokslo žurnalo (tik žurnalai paprastai esti plonesni, tad autorinės spalvos ne taip išblunka), kurio skaitytojai įpratę rasti įvairios tematikos dalykų. O straipsnių rinkiniai geri išeina tada, kai parašyti vieno autoriaus arba tuomet, kai skirtingi autoriai mato ir įvairiais aspektais tiria tą patį objektą. Šiame rinkinyje to nėra. Objektų čia daug.

Gaila, kad tik 4 iš 24 autorių kalba apie tai, kas svarbiausia, būtent – tyrinėja Donelaičio kūrybą. Patikslinant reikia pasakyti, jog pasakėčios, deja, jokio dėmesio nesulaukė, – randame tik *Metų* meninės raiškos tyrimus. Tam skirti Marijaus Šidlausko (p. 19–27), Axelio Ernsto Walterio (p. 47–68), Jekaterinos Zykovos (p. 69–80) ir Vaido Šeferio (p. 110–125) straipsniai. Aukštos kokybės ženklą reiškiančiu minties naujumu paženklinti Marijaus Šidlausko ir Vaido Šeferio tyrimai. Pirmasis gvildena Donelaičio kalbėsenoje glūdin-tį dialogiškumo pagrindą, o antrasis akcentuoja cikliškumo veiksnio svarbą *Metų* kompozicijai. Skaitydami kitus du straipsnius, susiduriame su *déjà vu* potyrio įspūdžiu. Tai, ką apie *Metų* žanrą dėsto Walteris, jau seniai yra svarstę ir savo išvadas padarę kiti autoriai¹, o Zykova, palyginusi Donelaičio epą su

¹ Louis Passarge, „Donalitiūs’ Leben und Dichtung“, in: *Christian Donalitiūs’ Littauische Dichtungen*, übersetzt und erläutert von L. Passarge, Halle: Verlag der Buchhandlung des Weisenhauses, 1894, p. 9–12; Franz Tetzner, „Zum zweihundertjährigen Geburtstag des ostpreussischen Dichters Christian Donalitiūs“, in: *Altpreussische Monatsschrift*, 1914, Bd. 51, p. 171–187; Maironis, „Kristijonas Donelaitis“, in: Idem, *Raštai*, t. 3, Vilnius: Vaga, 1992, p. 774; Kostas Korsakas, „Kristijonas Donelaitis ir jo „Metai“, in: *Kristijonas Donelaitis literatūros moksle ir kritikoje*, Vilnius: Vaga, 1990, p. 29–38; Mykolas Biržiška, „Metų“ visuomenės ir literatūros reikšmė“, in: *Kristijonas Donelaitis literatūros moksle ir kritikoje*, Vilnius: Vaga, 1990, p. 116; Motiejus Miškinis, *Lietuvių literatūra*, Kaunas: Šviesa, 1990, p. 135–160; Leonas Gineitis, *Kristijonas Donelaitis ir jo epocha*, Vilnius: Vaga, 1990, p. 342; Elena Tumienė, „Kristijono Donelaičio „Metai“, in: *Egzodo Donelaitis*, sudarė ir parengė Mikas Vaicekuskas, Vilnius: Aidai, MMI, p. 208; Viktorija Daujotytė, *Tautos žodžio lem-*

Jameso Thomsono poema, nepasako nieko, ko nebūtų kadaise parašęs Juozas Petrusis² ir Elena Kuosaitė³. Daugelio užsienio mokslininkų nelaimė ta, kad jie nemoka lietuviškai ir ne tik nežino mūsų darbų, bet ir negali tirti Donelaičio teksto, nes joks vertėjas niekada neišvers nei visų autoriaus stilistikos, nei pasaulėjautos niuansų, tad visi vertimai skirti plačiajai visuomenei, o tyrėjai turi skaityti originalą. Kaip neįmanoma įsivaizduoti senovės graikų kalbos nemokančio Homero tyrėjo, taip neturėtų būti tik iš vertimų Donelaitį pažįstančių mokslininkų.

Penki mokslininkai, atsispyrę į Donelaičio kūrybą, pateikė bandymų rekonstruoti poeto pasaulėžiūrą ir pasaulėjautą. Ingė Lukšaitė, remdamasi istoriografijos duomenimis ir išsamia *Metų* analize, įtikinamai įrodo sąmoningą poeto lietuvininko tautinę laikyseną, visai teisingai pabrėždama, kad tais laikais buvo daug patriotiškai nusiteikusių žmonių, bet lietuviškai rašyti apsisprendė tik Donelaitis (p. 28–46). Dainius Razauskas parodo, kad Dievo samprata Donelaičio *Metuose* yra plataus, sakytume, kosminio spektro, bet artima lietuvių tautosakoje išsakytam Dievo vaizdai (p. 411–442). Panašias į Razausko mintis pasako Žavinta Sidabraitė akcentuodama epą gaubiančią pirmąją egzistencijos aurą (p. 490–505). Tokiai pozicijai iš esmės neprieštarauja ir Rima Palijanskaitė, papildanti minėtus teiginius dokumentų duomenimis ir daug dėmesio straipsnyje skirianti ne tik poeto pasaulėjautos, bet ir tikybos klausimams (p. 461–489). Kadangi šių trijų to paties klausimo tyrėjų išvados iš esmės sutampa, tai jos virsta tarsi tam tikru kanoniniu šios problemos sprendimo variantu. Šiam variantui pritaria ir Vladimiras Gilmanovas, šiek tiek suveltōs ir įmantrokos kalbėsenos straipsnyje ieškantis Donelaičio čia-būties vietos, visai teisingai pabrėžiantis, kad ji sąlygoja epe tvyrantį optimistinį poeto norą taisyti, gerinti, gydyti aplinkinį pasaulį (p. 506–523). Prie šių penkių straipsnių galima prišlieti ir Kęstučio Nastopkos tyrimą. Autorius,

---

tys, Vilnius: Vaga, 1990, p. 50–76; Ričardas Pakalniškis, „Kristijono Donelaičio „Metai“: struktūra ir žanras“, in: *Kristijonas Donelaitis literatūros moksle ir kritikoje*, Vilnius: Vaga, 1990, p. 336; Dalia Dilytė, *Kristijonas Donelaitis ir Antika*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, p. 143–150.

² Juozas Petrusis, „K. Donelaičio „Metai“ ir Tomsono „Metų“ dalys“, in: *Šviesos keliai*, 1931, Nr. 6, p. 395–400.

³ Elena Kuosaitė, „Kaimo gyvenimo vaizdai XVIII amžiaus poemoje (Dž. Tomsonas, O. Goldsmitas, Dž. Krebas, K. Donelaitis)“, in: *Literatūra*, 1972, t. 14(3), p. 45–71; Elena Kuosaitė, „Gamta Dž. Tomsono ir K. Donelaičio kūryboje“, in: *Literatūra*, 1973, t. 15(1), p. 81–101.

pasitelkęs semiotikos metodą, nagrinėja Tolminkiemio bažnyčios krikšto metrių įrašus parodydamas, kaip jie apibrėžia Donelaičio asmenybės bruožus ir Tolminkiemio parapijos istorijos elementus (p. 100–109).

Keli straipsniai skirti Donelaičio recepcijos bei jo tyrimų istorijos klausimams. Nors šiuos straipsnius sieja ta pati recepcijos problema, bet tyrimo objektai skirtingi. Roma Bončkutė tiria Donelaičio kūrybos atgarsius ir elementus Simono Daukanto *Būde*. Pasitelkusi Umberto Eco metodiką, ji bando pateikti Daukanto – Donelaičio skaitytojo – vaizdą (p. 126–158). Straipsnis įdomus ir vertingas, tik idilės žanro paieškų rezultatai šių dviejų rašytojų kūryboje sunkiai įtikinami, nes tiek Teokritas, tiek Naujųjų laikų idilės ir pastoralės į kaimą žvelgė iš tolo mokytų miestiečių akimis, itin akcentuodamos jų veikėjus piemenis aplankiusio Eroto nuotykius, o Donelaitis su Daukantu – visiškai kitokio molio autoriai ir jų santykis su kaimu kitoks. Viktorija Šeina aprašo, kaip į Donelaitį žiūrėjo ir kaip jį vertino tarpukario visuomenė (p. 159–175). Nerijos Putinaitės tyrimas jau net truputėlį peržengia Donelaičio recepcijos temos ribas: sovietmečio atstovų požiūris į poetą autorei tampa instrumentu pačiai sovietinei epochai tirti (p. 194–251).

Lingvistines įvairių Donelaičio raštų leidimų problemas, rašytojo kalbos ypatumus ir jų atspindžius vėlesniuose lietuvių kalbos žodynuose bei gramatikose išvalgiai ir kompetentingai gvildena Jolanta Gelumbeckaitė (p. 305–325), Rolandas Kregždys (p. 326–342) ir Vilma Zubaitienė (p. 252–303).

Keturiuose straipsniuose aptariamos *Metų* vertimo problemos. Nors visuotinai žinoma, kad autoriaus stiliaus ekvivalentas yra idealas, kurio pasiekti neįmanoma, nes stilius, pasak garsiosios G. Buffon'o sentencijos, yra žmogus – *le style est de l'homme même*, tačiau visuose šios temos straipsniuose pamatuotai kalbama apie šio idealo siekį, apie pastangas kita kalba kalbėti Donelaičio balsu. Du autoriai žvelgia į vertimo procesą iš vertėjo pozicijų. Adriano Cerri dalijasi *Metų* mikonimų vertimo patirtimi, grybų pavadinimų atitikmenų paieškomis italų kalboje (p. 343–359), Carmen Caro Dugo, prakalbinusi Donelaitį ispaniškai remdamasi Peterio Tempesto vertimu į anglų kalbą, aptaria mušimo, girtuokliavimo ir keikimosi leksikos vertimo klausimus (p. 360–376). Almos Lapinskienės žiūrėjimo kampas kitoks: ji nagrinėja kitų atliktus *Metų* vertimus į rusų ir baltarusių kalbas (p. 377–389). Lygindama Davido Brodskio ir Sergejaus Isajevo vertimus į rusų kalbą, autorė pagrįstai kritikuoja Isajevo pasirinktą epo pavadinimą *Времена*, bet labai teigiamai

vertina visą vertimą, korektiškai ir mandagiai nutylėdama, kad Isajevas ne-sivaržydamas „pasiskolino“ ištisas Brodskio frazes ir puseilius, kad Brodskio variante nėra nė vienos septynios pėdas turinčios eilutės, o Isajevo vertime ir jų, ir kitokių metrikos klaidų, deja, nemažai, kad net garsioji pirmoji eilutė (*Jau saulelė...*) yra klaidinga: *Солнышко, вновь восходя в небеса, свет пробуждает*. Matome, kad joje susiduria du kirčiuoti skiemenys (*небеса, свет*), taigi, tai – ne hegzametas, o nežinia kokios eilėdaros eilutė, šiek tiek primenanti glikonėją (bet kuo čia būtų dėtas iškraipytas glikonėjas?). Rūtos Eidukevičienės straipsnio profilis truputį kitoks. Autorė aptaria pažodinio *Metų* vertimo į vokiečių kalbą pateikėjo – puikaus germanisto Eduardo Astramsko – ir vertėjo Hermanno Buddensiego bendradarbiavimą pabrėždama didelį Astramsko indėlį į vokiško *Metų* varianto rezultatą (p. 390–410).

Likusieji keturi rinkinio straipsniai su kitais niekaip nesusiję, kiekvieno tyrimo objektas kitoks. Kadangi vysk. Mindaugo Sabučio tekstas (p. 13–17) yra publicistinio pobūdžio, tai jis iškrenta iš recenzijos lauko. Tik parašėte galima smulkiais raidėmis publicistiškai parašyti, jog gaila, kad vyskupui nepriimtinas puikus žodis *pastorius*, reiškiantis ganytoją (lot. *pastor* ‘piemuo, ganytojas’), ir jeigu man būtų galima tapti liuteronų dvasininke, aš labiau norėčiau būti vadinama *pastore* arba *ganytoja*, nes šis žodis semantiškai susijęs su rūpinimusi, globa ir pan., o žodis *kunigas* reiškia karalių (iš vok. aukštaičių *der König* ‘karalius’), taigi jis semantiškai susijęs su valdingumu, valdžia, puikybe ir visu tuo, su kuo susijęs karaliavimas. Beje, mano galva, katalikų dvasininkai irgi galėtų susirasti gražų lietuvišką ar tarptautinį lotynišką vardą.

Liucija Citavičiūtė kelia hipotezę, kad Donelaitis turėjo ketinimą savo kūrybą publikuoti: autorė spėja, jog poetas pats buvo nuvežęs neilgą pasaulietinio turinio poemą, tam tikrą *Metų* atmainą, parodyti Karaliaučiaus žinovams ir turėjo vilčių, kad ji bus išspausdinta, bet dėl nežinomų kliūčių (gal dėl Septynerių metų karo?) tos viltys neišsipildė (p. 81–99). Prielaida įdomi ir pamatuota, tad tenka tik apgailestauti, kad jos, kaip ir daugelio kitų su Donelaičiu susijusių hipotezių, kol kas neįmanoma paversti tvirtu teiginiu. Darius Petkūnas pasakoja vieno tarpukario laikų Donelaičio portreto istoriją (p. 177–193), o Rimvydas Laužikas gilinasi į *Metų* gastronomijos klausimus (p. 443–459).

Tenka mesti keletą akmenėlių į rinkinio vertimo ir redagavimo daržą. Iš tokios storos knygos jų pririnkta nedaug. Visi jie susiję su klasikinio išsilavinimo stoka. Friedricho Gottliebo Klopstocko poema lietuviškai vadintina

Mesiada, o ne *Mesiju* (p. 52). Juano Luiso Viveso veikalo pavadinimas turi būti *De ratione dicendi*, o ne *De rationi dicendi* (p. 361). Karaliaus, kurio arklides išmėžė Heraklis, vardas buvo *Augėjas*, o ne *Augijus*, kaip parašyta p. 514 (vardo formą su susiaurintu balsiu vartoja rusai, perėmę ją iš bizantiško varianto). Negali būti lotyniško junginio *moriedi continua* (p. 514), tai du vienas su kitu nieko bendra neturintys žodžiai ir juo labiau šiedu visai nesusiję žodžiai negali reikšti 'kūrinio nužudymas'. Lotynų kalboje nėra žodžio *majorenes*, pavartoto p. 515.

Baigiant reikia pasakyti, kad dauguma rinkinio autorių pasidarbavo iš pėties. Tikėkimės, kad jie nepriklauso prie tų žmonių, kurie griebiasi bet kokios progos publikuotis, kad, pavyzdžiui, kitąmet, puikaus rašytojo ir įdomaus filosofo Vydūno metais, nepuls rašyti pranešimų ir straipsnių apie Vydūną, o toliau darbuosis Donelaičio tyrimų laukuose. Mat darbininkų reikia, nes aptartoji knyga toli gražu neatperka mūsų skolos poetui. Tebeliekame Donelaičiui didžiai skolingi: pavyzdžiui, taip ir neturime padoriai komentuoto *Metų* teksto. Turiu galvoje solidų sintetinį ir kompleksinį komentarą, apimantį visus teksto elementus: pereiliojant visą epą nuo pradžios iki pabaigos, kiekvienos konkrečios vietos (eilutės ar kelių eilučių bloko) metrikos, leksikos, sintaksės, stilistikos, tekstologijos, realiųjų, įtakų, sąsajų etc. aiškinimą. Tokiais turtingais komentarais apdovanoti Homeras, Dantė, Goethe ir kiti pasaulio didieji. Šalia jų stovintis Donelaitis atrodo varganai. Taigi darbo daug, tad tiems, kurie jo ims, reikia palinkėti ir užmojų, ir pasišventimo – baigiamo šiais laikais pamiršti daikto.